

PRIMELE ATESTĂRI DOCUMENTARE ALE LOCALITĂȚILOR DE PE VALEA CUGIRULUI. ETIMOLOGII ȘI CONTROVERSE ISTORIOGRAFICE

«Și între intelectuali, de o bucată de vreme, se desface un interes tot mai puternic al unora pentru cultura celorlalți și se găsește dese ori, supt deosebirea limbilor, același suflet»

N. Iorga

Cele dintâi atestări documentare ale așezărilor încheiate pe valea Cugirului în zorii evului mediu, precum și etimologiile denumirilor sub care sunt ele consemnate de izvoarele scrise au captat mai puțin atenția specialiștilor, fie că este vorba de istorici sau de lingviști.

O primă și singulară abordare, de pe poziții critice, a problemei de față o datorăm Malvinei Pătruț, care a dedicat un studiu special unei categorii aparte din toponimicele de pe valea Cugirului, mai exact numelor de localități ce mărginesc această apă. Autoarea subliniază, de la bun început, originea comună a denumirii localităților Cugir, Șibot și Vinerea, care în primele menționări documentare apar sub forme foarte apropiate¹. Alte opinii, cu referire specială la localitatea Cugir, pot fi regăsite într-o lucrare recentă semnată de Simion Schiau² sau în monografia dedicată istoriei Întreprinderii mecanice din Cugir³. Punctele de vedere exprimate, îndeosebi în cele din urmă două lucrări au acreditat ideea atestării Cugirului, pentru prima oară în documente medievale la anul 1493. Mărturie în acest sens stă și serbările aniversare desfășurate în anul 1993, când s-a apreciat împlinirea a 500 de ani de la momentul celei dintâi atestări documentare a localității aflate în discuție.

Așezările medievale sunt numite frecvent, pentru perioada de început a feudalismului, cu termenii de *terrae* sau *villa*. Este și cazul zonei noastre, unde putem pomeni menționările de la 1310 – *terra Felkuner*, 1340 – *villa Alkumir*⁴ sau 1493 – *villa Kudzyr*.

Referitor la problema denumirii asemănătoare a localităților Șibot și Vinerea, diferențierea constând doar în faptul că cea dintâi se numea *de Jos* iar cea din urmă *de Sus* (*Felkuner*, respectiv *Alkumir*), în funcție de poziția satului în aval sau în amonte de râul Cugir, trebuie avut în vedere un eventual proces de roire. Ne referim aici, desigur, la posibilitatea desprinderii unei părți din populația unei așezări mai vechi și roirea acesteia în alt spațiu, mai mult sau mai puțin învecinat⁵. Acest lucru implica însă existența, în acel sat-matcă a unui potențial demografic important⁶. Nu avem astăzi, din păcate, la îndemână datele necesare pentru a putea, măcar, presupune care a fost acel prim sat. Doar atât suntem în măsură să precizăm, la 1310 când în documente este pomenită acea *terra Felkuner*, separarea din așezarea matcă deja s-a produs.

Astfel, localitatea Vinerea, prima așezare atestată documentar din cele patru, câte se înșiră de-a lungul văii Cugirului, apare inițial, după cum am arătat, la 1310, când sunt pomenite pământurile Felkuner (*terra Felkuner*), cu ocazia unei danii⁷. Puțin mai târziu, va fi amintită, în aval, o altă așezare. Pentru a se face distincția între cele două localități, care aveau, se pare, de la început, aceeași rădăcină comună (<*Kener*, după M. Pătruț, < *Kuner*, după opinia noastră), vor fi uzitate în izvoarele

¹ M. Pătruț, *Toponimice din valea Cugirului*, în *Cercetări de lingvistică*, anul V, 1-2, ian-dec., 1960, p. 111-114.

² S. Schiau, *Atestarea documentară a localității Cugir și evoluția evoluția sa până la jumătatea sec. al XVIII-lea*, în *Cugir-500 (1493-1993)*, Sibiu, 1993, p. 29.

³ *** *Întreprinderea mecanică Cugir la 175-a aniversare 1799-1974*, Sibiu, 1974, p. 13 (în continuare *IMC*).

⁴ Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. II, Cluj-Napoca, 1979, p. 65 (în continuare *Voievodatul*).

⁵ Șt. Pascu, *Voievodatul*, I, Cluj-Napoca, 1971, p. 157, 225; *idem*, *Voievodatul*, II, p. 56.

⁶ Șt. Pascu, *Voievodatul*, I, p. 157.

⁷ *** *Documente privind istoria României, veacul XIV. C. Transilvania*, vol. I, (1301-1320), București, 1953, p.

vremii formele *Alkenyer* (*Kenyerul de Jos*), pentru viitorul Șibot și *Felkuner* ("terra *Felkuner*") (*Kenyerul de Sus*) pentru viitoarea așezare Vinerea⁸.

Persistă însă, în continuare, problema etimologiei numelui purtat de cele două localități, Vinerea și Șibotul, care este destul de obscură și destul de lapidar analizată.

În cazul Șibotului, M. Pătruț este de părere că forma sub care apare localitatea într-un document de la 1330, și anume *Kunyrthu* (*Kenyértö*), derivă din poziția geografică a satului. Potrivit observațiilor autoarei, terminația - *tö*, provenind din vechiul - *thu* (- *tu*), are în limba maghiară și sensul de "gura unui râu"⁹. Dacă luăm în considerare faptul că, în evul mediu timpuriu, vatra satului se găsea în partea nordică a actualei localități Șibot, deci în apropierea locului de vărsare a râului Cugir în Mureș¹⁰, opinia exprimată mai sus pare a fi extrem de pertinentă.

Denumirea târzie de Șibot, cunoscută doar începând cu anul 1733, sub forma *Sibeth*, derivă, potrivit unora, dintr-un antroponim. Semnalarea, la 1349, a unui "*comes Syboldus de Koyngir*", sugerează o eventuală conexiune între antroponimul *Syboldus* (de origine germană) și numele de mai târziu Șibot. Etimologia propusă de M. Pătruț¹¹, preluată și de H. Fabini¹², este tentantă, dar nu ne explicăm încetățenirea atât de târzie în documente a formei *Sibeth*, distanța de 400 de ani fiind prea mare. Filiația dată de G. Kisch denumirii Șibotului, ca derivând din cuvântul *șipot* (< sl. *šipot* = izvor), contestată de M. Pătruț¹³, credem, la rândul nostru, că nu poate fi acceptată în cazul de față. Faptul este susținut și de forma sub care este și astăzi cunoscut în limbajul popular Șibotul, atât de locuitorii acestuia, cât și de cei din împrejurimi, anume cea de *Jibăt*, *Jibot* (de aici luând naștere antroponimele, des întâlnite, de *Jibotean* și, foarte rar, *Șibotean*). De altfel, începând cu secolul al XVIII-lea, numele localității apare și sub forme precum *Jubăt* (1750), *Jibet* (1766) sau *Jibot* (1854) (vezi anexa 1). Interesant, credem, de semnalat este și forma sub care I. Budai-Deleanu redă, la începutul sec. al XIX-lea, denumirea pentru Câmpul Pâinii și cea pentru Șibot. Dacă prima dintre acestea are forma maghiară latinizată – *Campo Kenyér* –, cea de-a doua preia forma română – *Ziboth*¹⁴.

A. Amlacher, un erudit pionier al preocupărilor ce au vizat îndeosebi istoria scaunului Orăștie a cuprins în studiile sale numeroase informații cu privire la localitățile de pe valea Cugirului. Trecând în revistă atestările documentare ale acestor așezări, întâlnim la Amlacher următoarele identificări: Balomir (1517 *Balamjr*, 1599 *Balamer*), Cugir (1493 *Kudzyr*, 1567 *Kwczyer*, 1617 *Kutser*, 1673 *Kucsir*), Șibot (1320 *Cogner*, 1330 *Kunyrthu*, 1332-1338 *Kunertu*, 1349 *Koyngir*, 1515 *Alsokenyr*), Vinerea (1330 *villa Wolkani*, 1332-1338 *villa Vilvani*, 1577 *Felső Kenyer* etc.)¹⁵. Astfel, după cum vom vedea, covârșitoarea majoritate a specialiștilor s-au raportat la identificările lui A. Amlacher, fie că a fost vorba de editorii seriei de documente pentru Transilvania, fie de C. Suci, autor al unui excelent instrument de lucru în problema de față¹⁶, cu toate că respectivele denumiri ridicau, la o privire atentă, serioase semne de întrebare.

Pentru localitatea Vinerea, am văzut că geneza formei *Kenyér* este comună cu a viitoarei așezări Șibot. Forma târzie, păstrată până în zilele noastre – cea de *Vinerea* -, este destul de dificil de

⁸ C. Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, București, 1967, p. 250. Componenta *kenyer* mai este întâlnită și în cazul așezării *Kukener* (*Kökényér*), amintită în documente la anul 1256 (Vezi Zs. Jakó, *Erdély okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez. I. (1023-1300)*, Budapest, 1997, p. 198).

⁹ M. Pătruț, *op. cit.*, p. 112.

¹⁰ Vestigii arheologice atribuite feudalismului timpuriu au fost semnalate deja în vatra nordică a satului, aproape de Mureș (*Repertoriul arheologic al județului Alba*, Alba Iulia, 1995, 181), rămășițe ale unei posibile vetre mai vechi.

¹¹ *Ibidem*.

¹² H. Fabini, *Atlas der siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, Band 1, 1998, p. 769.

¹³ Apud M. Pătruț, *op. cit.*. Un loc numit Șibot ("râurile Șibot") întâlnim însă la 1664 în zona Zlatnei (cf. D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, București, 1979, p. 89).

¹⁴ I. Budai-Deleanu, *De originibus populorum Transylvaniae. Despre originile popoarelor din Transilvania*, vol. I-II, București, 1991, p. 119-120.

¹⁵ A. Amlacher, *Urkundenbuch zur Geschichte der Stadt und des Stuhles Broos bis zum Uebergang Siebenbürgen unter Erbfürsten aus dem Hause Oesterreich (1690)*, în *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde*, Hermannstadt, 15, Heft I, 1880, p. 162-228, p. 163.

¹⁶ C. Suci, *op. cit.*.

precizat exact cărei conjuncturi se datorează. Fiind un nume românesc, el se pare că derivă totuși de la ziua de târg, ce se ținea, cu probabilitate, în ziua de vineri în această localitate¹⁷.

Alături de părerile exprimate mai sus, credem că ar putea fi luate în considerație și alte posibile căi de urmat, lepădându-ne, cu curaj și obiectivitate de haina strâmtă și neproductivă a unui fals “patriotism”, chiar fie el și local. Dacă lingvista M. Pătruț a pus accent îndeosebi pe terminația numelui localităților pomenite, în cele ce urmează dorim să atragem atenția și asupra semnificației rădăcinii acestora, asupra căreia încă nu s-a stăruit. Reamintim că, la 1310, localitatea Vinerea este denumită prin *Felkuner*, în transcriere *Kunerul de Sus*, iar la 1330 Șibotul apare sub forma de *Kunyrthu*. Ambele nume conțin, așadar, rădăcina *Kun* -, încă de la primele mențiuni documentare și nu pe cea de *Kenyer*, așa cum consideră autoarea citată, formă atestată doar mai târziu, începând cu sfârșitul sec. al XV-lea¹⁸. După cum bine se cunoaște, în maghiara veche, *kun* reprezenta un etnonim prin care erau desemnați cumanii, dar și alte populații tūrcice de stepă¹⁹. Spre exemplu, la *Anonymus*, etnonimul desemnează fie pe cumani, fie pe cabari sau pe pecenegi²⁰. Date fiind realitățile etno-politice din sudul Transilvaniei în secolele ce marchează faza timpurie a feudalismului, întrevădem posibilitatea derivării numelui celor două localități din etnonimul *kun*, ce poate fi asociat, eventual, unor grupe de populație tūrcă, pecenego-cumană, stabilită posibil, la un moment dat, pe valea Cugirului. Astfel s-ar explica formele cunoscute din documentele începutului de secol XIV: *Felkuner*, “superior *Kunertus*”, *Kuner Superior*, *Felkunir* (Vinerea) și *Kunyrthu*, *Kunertu*, *Olkunir* (Șibot) și, eventual, cea considerată o transcriere greșită, *Superiori Kuminu*²¹. Cercetările arheologice de teren ar putea susține această ipoteză prin prezența, atât în vatra nordică a Șibotului²², cât și în așezarea de la Șibot-Cânepiște a cunoscutelor căldări de lut, pătrunse în spațiul intracarpatic odată cu venirea pecenegilor, însă după se apreciază, în general, atribuirea etnică a acestui tip de vase este relativă.

Denumirile celor două localități se vor modifica în cursul secolelor XV-XVI. Astfel, Vinerea devine la 1486 *Felkenyer*, pentru ca Șibotul, la 1515, să apară sub forma *Alsokenyr*. Așadar, rădăcina *kun* - este înlocuită cu rădăcina *ken* -, iar, prin urmare, semnificația inițială a primelor mențiuni documentare se pierde. Acum sensul se transformă, legându-se de fertilitatea solului regiunii. Câmpul bogat în grâne de la Vinerea și Șibot²³ va fi sugestiv numit *Câmpul Pâinii* (în maghiară *Kenyermező*). M. Pătruț, acceptând supoziția de față, atrage atenția asupra formei corecte încetățenite de sași, ce trebuie să fi fost *Brotfeld* și nu *Brotfeld*, cum apare în documetele editate în limba germană²⁴, reprezentând, în fapt, traducerea pentru toponimul *Câmpul Pâinii*. Părerea noastră este că doar ulterior, în urma evenimentelor memorabile petrecute în toamna anului 1479, ce vor da o notă de “celebritate” zonei, aici având loc sângeroasa luptă între oștile creștini conduse de I. Bathory și Pavel Chinezul și armata turcească a lui Mihaloglu Ali, se va încetățeni forma *Kenyer*, formă lipsită oarecum de sens, ce dezvăluie, după noi, coruptela din vechiul *Kuner*.

Luând ca obiect de discuție localitatea Cugir, cea mai izolată dintre așezările aflate pe valea Cugirului, se susține, de către majoritatea celor care s-au ocupat de acest subiect, că, dată fiind poziția sa mai retrasă, era firesc să fie menționată documentar și cel mai târziu. Anul vehiculat, în genere, este cel de 1493, moment în care apare în documente *villa Kudzyr*²⁵. Doar în două cazuri întâlnim poziții

¹⁷ Vezi M. Pătruț, *op. cit.*, 113.

¹⁸ Atestarea Șibotului la 1281 sub forma *Kener* nu este astăzi acceptată, dovadă necuprinderea ei în repertoriile recente, cu excepția celei lui L. Ferenc (L. Ferenc, *Megeszentelt kövek. A középkori erdélyi püspökség templomai*, II, Alba Iulia, 2000, p. 59).

¹⁹ N. Drăganu, *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomasticii*, București, 1933, p. 282; A. Ritthaler, *Die Kumanen*, în *Siebenbürgische Semesterblätter*, 2, 1988, p. 129; V. Spinei, *Migrația ungarilor în spațiul carpato-dunărean și contactele lor români în secolele IX-X*, în *Arheologia Moldovei*, XIII, 1990, p. 129-130; Idem, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, Iași, 1999, p. 202-203.

²⁰ V. Spinei, *op. cit.*, 129-130.

²¹ ***, *Documente privind istoria României, veacul XIV, C. Transilvania*, vol. III (1331-1340), București, 1954, p. 182.

²² Inf. amabile M. Blăjan.

²³ M. Pătruț, *op. cit.*, p. 111.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ S Schiau, *op. cit.*, 29.

diferite de abordare. Prima dintre ele ar fi identificarea dată de Șt. Pascu acelei localități *Koyngir* de la 1349 cu actuala localitate Cugir²⁶. Cea de a doua poziție o regăsim în monografia Uzinei mecanice din Cugir, unde se arată că *villa Kunentum*, de la 1330, devine în anul 1493 *villa Kudzyr*, deși puțin mai jos se precizează că documentul din 1493 “reprezintă prima atestare scrisă în mod absolut clar despre existența localității Cugir, în acea vreme”²⁷.

În privința explicării etimologiei numelui Cugir, atât lingvista Kniezsa István cât și Malvina Pătruț propun derivarea nu din forma *Kenyér*, ci dintr-una mai veche, tot maghiară, anume din *Kügyér*. Denumirea Cugirului din limbajul popular de astăzi, în speță *Cujir*, *Cujer*, *Cujier*, ar demonstra, într-adevăr, filiația dintr-o formă maghiară veche ce încorporează și grupul - *gye* -²⁸. Aici credem că ar trebui luată în vedere și forma *Koyngir*, ce apare în documentul pomenit de la 1349 și considerată îndeobște ca desemnând localitatea Șibot²⁹ și chiar forma mai veche *Cogner* (*Coguer?*) din anul 1320 sub care se consideră că se ascunde, de asemenea, așezarea Șibot³⁰. Excluzând menționările de la 1320 și 1349, cele mai timpurii forme sub care apare în documente localitatea Cugir (1493 - *villa Kudzyr*; 1566 - *Kwczyr*, 1577 - *Kuchier*, *Kuchyer*, *Kuchyer*; 1599 - *Kuchir*) oarecum diferită de cea considerată primitivă, de *Kügyér* s-ar datora rostirii românești din acele timpuri a denumirii respectivei localități³¹. Însă numele localității *Koyngir*, amintită în sec. al XIV-lea, se apropie frapant de mult de numele sub care apare astăzi în limbajul popular Cugirul.

Date fiind considerațiile de mai sus opinăm că asimilarea *Koyngir*³²-ului cu localitatea Șibot trebuie evitată. Pledează pentru aceasta atât rădăcina, cât și terminația toponimului, ambele diferite de cele cunoscute pentru localitățile Vinerea sau Șibot. În schimb, terminația -*gir* din *Koyngir* se apropie foarte mult de terminațiile cunoscute din mențiuni ale Cugirului cunoscute în sec. XV-XVI: *Kudzyr* (1493), *Kwczyr* (1566), *Kwczyer* (1567) cât și de cea actuală.

O altă opinie, mai puțin temeinică și susținută științific asupra originii denumirii Cugirului aparține lui A. Berian, autor al unei monografii a Cugirului. Acesta, la 1932, era de părere că denumirea localității ar putea fi pusă în legătură cu niște călugari rătăciți în această zonă, motivându-și afirmația prin faptul că în limba arabă cuvântul *kuds* înseamnă Ierusalim, iar sufixul - *ir* ar însemna “cătore”, de unde ar rezulta traducerea “cătore Ierusalim”³³. Pe lângă etimologia “exotică” propusă, trebuie subliniat faptul că denumirea *Kudsir*, de la care pleacă A. Berian, este o formă relativ târzie, apărută e adevărat într-o variantă apropiată la 1493 (*Kudzyr*), ea încetățenindu-se în documente însă abia la începutul sec. al XIX-lea. Prin urmare o atare etimologie, care am considerat totuși necesară a o expune, nu poate fi luată în considerare.

Dând cuvântul și tradiției populare, se spune că denumirea Cugirului ar deriva de la cotul “*cu jir*”, cândva în vatra localității existând bogate păduri de fagi, exploatate pentru jir³⁴. Explicația, deși se poate sprijini atât pe toponimie (existența toponimului *Făgețel*, aflat astăzi într-o zonă agricolă) cât și pe date actuale, este una mult prea simplă, însă nu de neglijat în totalitate, ea apropiindu-se de primele forme sub care Cugirul apare în documente (*Coguer*, *Koyngir*, *Kudzyr*).

Părerea noastră este aceea că mențiunea documentară a așezării *Cogner* (*Coguer?*) și, puțin mai târziu a aceluia comite *Syboldus de Koyngir* fac referire la actuala localitate Cugir și nu la Șibotul de azi, așa cum s-a admis îndeobște. Menționăm aici faptul că Șt. Pascu făcea aceeași identificare, în cazul din urmă, fiind de părere că acel personaj *Syboldus* pomenit la 1349, era din Cugir, punând, deci,

²⁶ Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. IV, Cluj-Napoca, 1989, p. 80.

²⁷ *IMC*, 13-14.

²⁸ M. Pătruț, *op. cit.*, p. 113. Variantă contestată recent de S. Schiau (S. Schiau, *op. cit.*, p. 29).

²⁹ Singurul autor care identifică localitatea *Koyngir* cu actualul Cugir este Șt. Pascu (cf. Șt. Pascu, *Voievodatul*, IV, p. 80).

³⁰ C. Suci, *op. cit.*

³¹ M. Pătruț, *op. cit.*, p. 113.

³² Sau *Kongir* la Fr. Zimmermann, C. Werner, G. Müller, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. II, Hermanstadt (Sibiu), 1897, p. 60, nota 8.

³³ A. Berian, *Monografia Cugirului*, 1932, mss; vezi și N. Florea, *Aspecte culturale*, în *Cugir-500 (1493-1993)*, Sibiu, 1993, p. 164.

³⁴ Vezi și S. Schiau, *op. cit.*, p. 29.

semnul de egalitate între cele două localități, fără însă a proceda și la explicarea opțiunii sale³⁵. Prin urmare, prima menționare documentare a Cugirului, la 1320, ar fi în legătură cu acțiunea lui Rufinus de Civinio, trimis al Papei Ioan al XXII-lea de a strânge jumătate din roadele beneficiilor libere din regatul Ungariei. Între aceste beneficii rămase libere din dieceza Transilvaniei se afla, la acea vreme, și parohia *Cogner (Coguer?)*, a cărei roade totale erau de 12 mărci³⁶.

Concluzionând, credem că nu greșim dacă afirmăm că etimologia pentru numele localității Cugir trebuie discutată separat de cea a localităților Vinerea, respectiv Șibot. Însă, în ambele cazuri, transpare o destul de clară origine turcă, ce poate fi pusă pe seama dominației pecenego-cumane asupra regiunilor de care ne ocupăm. Pe de altă parte, considerăm că pentru localitățile Cugir, Vinerea și Șibot ne află în fața unei *etimologii populare*, populația locală încercând să dea o explicație unei denumiri a cărui sens mai vechi nu avea un înțeles pentru aceasta. Fenomenul în sine implică o modificare treptată atât a compoziției etnice cât și lingvistice, ceea ce a impus eliminarea sensului arhaic.

Compoziția etnică a satelor de pe valea Cugirului în feudalismul timpuriu nu poate fi cunoscută, ci doar presupusă, întrucât mențiunile documentare lipsesc cu desăvârșire. Descoperirile arheologice, prin posibilitățile limitate de interpretare pe care le oferă, nu pot decât să indice locuirea acestui spațiu în intervalul secolelor XI-XIII, în toate cele patru localități analizate³⁷. Cu sec. XI-XII sinteza culturii materiale medievale se realizase deja, astfel încât este foarte greu de departajat din aceasta elementele specifice românilor sau a altor populații³⁸. Sub raport etnic, K. Horedt era de părere că năvălirea tătară de la 1241 a constituit evenimentul ce a marcat o simplificare și o nivelare a compoziției etnice din Transilvania, paralel cu dispariția de pe scena istoriei a unor populații cu o rezistență etnică slăbită, precum pecenegii, brodnicii sau vechii slavi³⁹. Th. Năgler, pe de altă parte, consideră că la venirea sașilor, slavii din Transilvania erau deja asimilați de populația românească⁴⁰.

O altă necunoscută este legată de denumirea sub care apare localitatea Vinerea în perioada cuprinsă între anii 1330 și 1431. Astfel, la 1330 – *villa Wolkani, villa Volkany*; 1332-1338 – *villa Vilkani*, 1334 – *villa Wigani, superiori Kuminu* “= *superiori Kunertu*”, 1335 – *villa Velkani*, 1431 – *villa Walkani*. În paralel, documentele folosesc și o altă denumire, precum la 1336 – *Kuner Superior* și 1340 – *Felkunir*⁴¹. A. Amlacher și cei care i-au urmat în studierea primelor mențiuni documentare din zona văii Cugirului, au pus semnul de egalitate între cele două denumiri⁴². Nu putem aspira astăzi la o soluție plauzibilă în direcția enunțată, întrucât diferența între cele două forme este flagrantă. O posibilă explicație ar fi utilizarea în paralel a unei denumiri tırce cu una românească (?) (*Wolkani, Volkani, Vilkani, Wigani, Velkani, Walkani*), deși o relație cu actualul românesc *Vulcan* nu este deloc sigură, întrucât chiar aceasta din urmă ar putea fi și ea o moștenire tırcească. Frapează, de la început, incoșvența sub care este consemnată rădăcina acestor atestări documentare, niciodată identice la date diferite, astfel că, în afara faptului că putem presupune, în aceste cazuri, trecerea pe hârtie a unei denumiri mai puțin încetățenite, nu putem spicui altceva. În schimb, trebuie avută în vedere terminația comună, cu o singură excepție (*Wigani*), a numelui localității: - *kani, kany*, care trădează și ea o origine tırcească, posibil comună cu cele discutate anterior pentru aceeași localitate, ori pentru localitatea

³⁵ Șt. Pascu, *Voievodatul*, IV, p. 74.

³⁶ A. Amlacher, *op. cit.*, p. 173 și nota 3; ***, *Documente privind istoria României, veacul XIV. C. Transilvania*, vol. I, (1301-1320), București, 1953, p. 268.

³⁷ Cercetări de teren inedite C. I. Popa.

³⁸ Vezi P. Iambor, *op. cit.*, p. 502-503.

³⁹ K. Horedt, *Contribuții la istoria Transilvaniei în sec. IV-XIII*, București, 1958, p. 158.

⁴⁰ Th. Năgler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, București, 1992, p. 109, 111.

⁴¹ Spre exemplu, editorii volumului *Documente privind istoria României, veacul XIV. C. Transilvania*, vol. III (1331-1340), București, 1954, puneau semnul de egalitate între două tipuri diferite de mențiuni: “*villa Vilkani*, numită și *Felkemer = Oberbrodsdorf*” (cf. p. 128, nota 12) sau “*Superiori Kunertu*, identic cu *Villa Wlkani*, sat în raionul Orăștie (p. 182, nota 7).

⁴² Vezi A. Amlacher, *op. cit.*, p. 163.

Șibot. Cuvântul *Kan*, *Khan* este contras din *Kaghan* (cu sensul de căpetenie tătucă), fiind redat în textele latine prin forma *kan-* sau *can-*⁴³.

O altă posibilă explicație ar fi în sensul acceptării existenței pe valea Cugirului a unei localități de sine stătătoare, distincte, astăzi dispărută. În acest sens, remarcăm faptul că prof. C. Suciu includea (curios!) localitatea *Wolkendorf*, atestată la 1488 și 1508, în rândul localităților dispărute din Transilvania, precizând plasarea sa undeva pe lângă actuala Vinerea⁴⁴. Ne întrebăm atunci de ce nu ar putea fi incluse alături de cele ultime două mențiuni documentare și calupul de mențiuni din perioada 1330-1431, care fac, cu siguranță, corp comun denumirii târzii de *Wolkendorf*.

Pentru a înțelege mai bine originea denumirilor localităților de pe valea Cugirului, ne-am îndreptat atenția asupra zonei fostului comitat Cenad, din Banat, care ne-ar putea da, eventual, un răspuns la problema de față. Aici întâlnim o localitate *Beşenova*, care face trimitere clară la populația pecenegă, dar și localități precum *Vălcani* (1256, actualul Vălcani) *Kökényer* (1247, dispărut, pe locul actualului sat Cheglevici) ori *Kucsegyház* (dispărut, azi pustă între Beba Veche și Dudeștii Vechi). Ultimele trei localități menționate, situate în actuala *Câmpie a Arancăi*, erau concentrate pe o arie ceva mai mare decât cea reprezentată de valea Cugirului, însă toate erau direct învecinate, asemeni cazului nostru. Frapează numirile foarte apropiate cu atestările Cugirului, Vinerii și Șibotului în evul mediu, anume *Wolkani*, *Volkany* (1330), *Walkani* (1431) pentru Vinerea, *Felkenyer* și *Alkenyer* (1486) pentru Vinerea, respectiv Șibot) și *Kuschyr* (1539), *Kucsir* (1673) sau *Kucsér* (1733) pentru localitatea Cugir.

Respectiva zonă din Banat a fost stăpânită în cursul evului mediu de nobilii din neamul Cenad, încă din sec. al XII-lea. Spre deosebire de zona văii Cugirului, documentele, deși multe din ele pierdute, ne lasă totuși unele informații utile privitoare la structura etnică a populației aflată pe teritoriul comitatului bănățean. Aflăm astfel că în partea de sus a comitatului se aflau pășuni întinse unde puteau fi găsite sălașuri în mișcare ale cumanilor, pe locul unor mai vechi sălașuri ale pecenegilor⁴⁵. Chiar mai mult, un număr ridicat de membrii ai familiei de Cenad purtau în secolul al XIII-lea nume pe care P. Iambor le cataloghează drept "cel puțin curioase, dacă nu "păgâne", de veche tradiție turanică", precum *Chanadin*, *Belénig*, *Chumur*, *Mako*, *Kecsele*, *Weche* etc.⁴⁶.

Comparând astfel situația surprinsă în valea Cugirului cu realitățile etno-politice din Câmpia Arancăi, unde documentele ne specifică cu claritate locuirea zonei de populații pecenege, și apoi cumane, ipoteza noastră enunțată mai sus, cu privire la originea tătucă a primelor mențiuni documentare a Cugirului, Vinerii și Șibotului, credem noi că este întărită. Dacă aceste toponime amintite și analizate mai sus sunt de origine pecenegă sau, mult mai probabil, cumână este mai greu de precizat cu exactitate, însă lucrul acesta nu poate constitui o piedică decât în sensul precizării vechimii lor, întrucât, din câte se cunoaște, Anna Comnena, contemporană cu cele două popoare, face precizarea că acestea vorbeau aceeași limbă⁴⁷.

De un real folos, credem noi, în studiul de față este și forma sub care apare atestată o moșie, de pe teritoriul actual al Ungariei, la 1336, anume *Wlkwnya* (*Velkenye*)⁴⁸. Această formă ne arată practic posibilitatea ca și terminația cuprinsă în *Volkani*, *Walkani*, *Vilkani* să derive din același etnonim *kun* (>*kwnya*) = *cuman*, soluție pe care o considerăm acceptabilă.

Mai amintim doar că o serie de toponime din zona sud-vest transilvăneană dezvăluie interesante origini pecenego-cumane. N. Drăganu considera că rădăcina toponimului Hunedoara, *Hun-*, este echivalentă cu *Kun*, care înseamnă "cuman"⁴⁹. De asemenea, același autor, preciza numele topice care amintesc de cumani, cum ar fi *Khunsak* ori *Kuhsakh*⁵⁰, ambele cu aceeași rădăcină ca și cazul

⁴³ Vezi A. Decei, «Canesii călugărului Rogerius», în *Omagiu lui Ioan Lupăș la împlinirea vârstei de 60 de ani*, București, 1943, p. 216.

⁴⁴ C. Suciu, *op. cit.*, p. 425.

⁴⁵ P. Iambor, *Nobilii din neamul Cenad (sec. XII-XVII)*, în *ActaMN*, 34/II, (1997), 1998, p. 29-36, p. 30.

⁴⁶ P. Iambor, *op. cit.*, 32.

⁴⁷ Cf. N. Drăganu, *op. cit.*, p. 509.

⁴⁸ ***, *Documente privind istoria României, veacul XIV, C. Transilvania*, vol. III (1331-1340), București, 1954.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 282.

⁵⁰ *Ibidem*, 528, nota 5. A se vedea, apoi, și localitățile *Kis-Kúnság* (Ungaria) sau *Kunerdorf* (Germania).

celor două *Kuner*. Alte localități transilvănene sau din Banat poartă și ele denumiri formate din rădăcina *Kun-*: *Kund* (1332)⁵¹, *Kundench* (1370) (a. Denta, în Banat)⁵². Despre actuala localitate Cunța (jud. Alba) nu putem spune că se încadrează aici întrucât despre aceasta avem doar o atestare de la 1313 sub forma *Kohna*⁵³. O altă localitate dispărută, plasată în Banat, a fost *Wlkan* (1387, 1391), *Wolkanfalwa* (1472), *Wakanfalwa* (1473), *Walkanfalwe* (1484)⁵⁴, în comitatul Crasna, actualul Valcăul de Sus (1249 – *Walko*; *Welko etc.*)⁵⁵. Deasemeni, mai pot fi invocate localitățile Vulcan (jud. Hunedoara) (1462 – *Wolkan*), Vulcan (jud. Brașov) (1369 – villa *Wolkendorf*, 1377 – *Wolkan*) sau Vulcan (jud. Mureș) (1369 – *Wolkendorf*, 1393 – *Wolkan*)⁵⁶, iar pe teritoriul actual al Ungariei, moșia *Wlkwnya (Velkenye)*, pomenită la 1336⁵⁷. La 1374 cunoaștem chiar un antroponim *Wlkani*, anume *Wlkani de villa Kerestienfava*⁵⁸.

Relativ greu este de atribuit antroponimia de rezonanță türcă din zonă unei populații pecenegi-cumane, deși, ea exprimă totuși anumite realități etnice⁵⁹. Relațiile populației autohtone cu pecenegii și cumanii trebuie să fi fost multiple, conviețuirea de durată, ce s-a sfârșit către mijlocul secolului al XIII-lea conducând, cel puțin teoretic, spre o simbioză româno-türcă, în special pentru zona sudică a Transilvaniei⁶⁰. Astăzi, mai trebuie spus, populația maghiară folosește încă, pentru a desemna localitatea Cugir, forma de *Kuzsir*, iar pentru localitățile Vinerea și Șibot, formele *Felkényer* și *Alkényer*.

Cea de-a patra localitate ce mărginește valea Cugirului, Balomiru de Câmp, este cea mai târziu atestată în documente, prima sa menționare, la 1479, fiind sub forma de *Balamer*. Etimologia toponimului *Balamer*, derivă dintr-un antroponim cu o formă similară, cu radicalul *Bal-*, de origine slavă (bulgară *Bál-o*; sârbo-croată *Bal-a*). Numele de persoană *Balomir* a fost frecvent folosit de slavii vechi, prin preluare el intrând în rândul numelor de persoane românești de origine slavă, sub forma nesufixată⁶¹. Dat fiind faptul că, începând cu secolul al XIV-lea antroponimele și toponimele de proveniență slavă nu mai au nici o semnificație etnică, se poate spune că el este o creație românească⁶². În această abordare, satul nu trebuia neapărat locuit pe vremuri de slavi, ci doar stăpânit de aceștia, cei care îl populau putând fi românii⁶³. La începutul sec. al XV-lea sunt pomenite în Transilvania trei sate Balomir. Religia locuitorilor acestora, ortodoxă, a determinat catalogarea lor drept sate slave, în fapt fiind vorba de așezări cu populație românească⁶⁴.

⁵¹ C. Suciu, *op. cit.*, p. 183.

⁵² *Ibidem*, p. 197.

⁵³ *Ibidem*, p. 184.

⁵⁴ C. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, București, 1968, p. 424.

⁵⁵ C. Suciu, *op. cit.*, p. 224; E. Musca, *Repertoriul localităților din Sălaj în secolul al XIII-lea*, în *ActaMP*, XI, 1987, p. 203.

⁵⁶ C. Suciu, *op. cit.*, p. 258.

⁵⁷ ***, *Documente privind istoria României, veacul XIV, C. Transilvania*, vol. III (1331-1340), București, 1954.

⁵⁸ N. Drăganu, *op. cit.*, p. 302.

⁵⁹ Avem în vedere aici îndeosebi antroponimul *Basarab*, întâlnit frecvent spre vest în Țara Hațegului (R. Popa, *La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului*, București, 1988, p. 20, nota 19) cât și spre est, în Mărginimea Sibiului (C. Bucur, *Coordonate diacronice ale modului de viață zonal în secolele XI-XX*, în *Mărginenii Sibiului. Civilizație și cultură populară românească* (coord. C. Irimie, N. Dunăre, P. Petrescu), București, 1985, p. 61); pentru antroponimia türcească, mărturie a conviețuirii anterioare cu populațiile migratoare, vezi și V. Eskenasy, A. A. Rusu, *Cetatea Mălăiești și cnezatul Sălașului (sec. XIV-XVII)*, în *AIIA Cluj*, XXV, 1982, p. 64, nota 52.

⁶⁰ R. Popa, *op. cit.*, 75. Idee conturată clar și la N. Iorga (vezi N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III (ed. îngrijită de V. Spinei), București, 1993, p. 45-49).

⁶¹ V. Frățilă, *Contribuții lingvistice*, Timișoara, 1993, p. 34, 143, 146; vezi și Șt. Pascu, *Voievodatul*, II, p. 488.

⁶² Vezi N. Drăganu, *op. cit.*, 287; M. Valea, M. Homorodean, A. Nistor, *Toponimie hunedoreană*, în *Sargetia*, XXI-XXIV, 1988-1991, p. 597.

⁶³ P. P. Panaitescu, *Interpretări românești*, ed. a II-a, București, 1994, p. 47.

⁶⁴ Șt. Pascu, *Voievodatul*, p. 84.

Credem că problematica ridicată de cazul Balomirului trebuie discutate și în funcție de acel *Arcus saxonalis* (Archișul Săsesc), amintit într-un document la 1310, așezare dispărută în cursul evului mediu și a cărui hotar știm că era învecinat, la acel moment, cu al Vinerii, precum reiese din textul în care se pomenește despre "... un pământ numit Archișul Românesc, aflător între pământurile Vinerea, Archișul Săsesc și Pian ..." ⁶⁵. Dacă avem în vedere că Archișul Românesc era situat la est de Vinerea, iar Pianul se găsea dincolo de acesta, tot spre est, ar rămâne ca posibilă și pertinentă variantă existența aceluși Archiș Săsesc undeva la sud-est de localitatea Vinerea, spre nord-est fiind pădurile aparținătoare Cugirului. Judecând astfel lucrurile, se întrevide posibilitatea ca fostul Archiș Săsesc să fi existat undeva în hotarul nord-estic al actualului sat Balomirul de Câmp, unde, de altfel, întâlnim o veche vatră de sat, numită de localnici *Sătești* și unde, în cercetările noastre de teren, au fost găsite o serie de materiale ceramice care aparțin secolelor XII-XIII. Să fi fost aici așezarea cu pricina sau aceasta să fie doar o veche vatră a Balomirului? E o întrebare la care ne este greu totuși să răspundem pe baza datelor sărace care le avem la dispoziție ⁶⁶.

Compoziția etnică a satelor de pe valea Cugirului în feudalismul timpuriu poate fi cu greu presupusă, întrucât mențiunile documentare lipsesc cu desăvârșire. Descoperirile arheologice, prin posibilitățile limitate de interpretare pe care le oferă, nu pot decât să indice locuirea acestui spațiu în intervalul de timp discutat. Cu sec. XI-XII sinteza culturii materiale medievale se realizase deja, astfel încât este foarte greu de departajat din aceasta elementele specifice românilor sau a altor populații ⁶⁷. Sub raport etnic, K. Horedt era de părere că năvălirea tătară din anul 1241 a constituit evenimentul ce a marcat o simplificare și o nivelare a compoziției etnice din Transilvania, paralel cu dispariția de pe scena istoriei a unor populații cu o rezistență etnică slăbită, precum pecenegii, brodnicii sau vechii slavii ⁶⁸. Th. Năgler, pe de altă parte, consideră că la venirea sașilor, slavii din Transilvania erau deja asimilați de populația românească ⁶⁹.

Aparent contrastantă este, în virtutea concluziilor ce am încercat să le sugerăm, lipsa oricărei alte date documentare în favoarea susținerii prezenței unor populații tărce în bazinul văii Cugirului. Onomastica și toponimia zonei rețin însă destul de numeroase rămășițe de origine turanică ⁷⁰. Antroponimele extrase din primele documente cunoscute pentru valea Cugirului ne arată cu claritate faptul că, pentru perioada anilor 1310-1431, localitățile Cugir și Vinerea erau locuite de sași. Aceste localități au fost locuite, probabil, încă din evul mediu timpuriu de populația germană, care ar fi putut fi colonizată alături de băștinași.

După cum se cunoaște, urmare a necesității consolidării graniței sudice a Transilvaniei, regalitatea maghiară demarează un proces constant și de durată de colonizare cu populație originară din zonele Flandrei, văii Mosella, Luxemburgului și Saxoniei. Cea dintâi știre privitoare la prezența coloniștilor sași în zona învecinată o avem din *Diploma andreană*, act emis la 1224, dar consemnând evenimente petrecute în anul 1206, în care este pomenită localitatea Romos (*Rums*). Mențiunea apare într-un context în care sunt amintiți "*primi hospites regni... Ultransilvanis*" ⁷¹. Th. Năgler nu exclude chiar posibilitatea ca, alături de Romos, și alte localități învecinate acestuia să fi fost colonizate în acel prim val, pe care cercetătorul amintit îl plasează în jurul anilor 1100-1150 ⁷². Într-o a doua fază,

⁶⁵ ***. *Documente privind istoria României, veacul XIV. C. Transilvania*, vol. I, (1301-1320), București, 1953, p. 179.

⁶⁶ O teorie a suprapunerii vetrei satului Arcuș cu a Balomirului o întâlnim la L. Ferenc, care este de părere că Balomirul era locuit de sași catolici (L. Ferenc, *op. cit.*, p. 67).

⁶⁷ Vezi P. Iambor, *Câteva considerații privind cercetarea arheologică a așezărilor rurale din Transilvania din perioada feudalismului timpuriu*, în *Acta MN*, XX, 1983, p. 502-503.

⁶⁸ K. Horedt, *op. cit.*, p. 158.

⁶⁹ Th. Năgler, *Așezarea sașilor*, 109, 111.

⁷⁰ Aceste două aspect vor fi analizate pe larg într-o lucrare cu caracter monografic dedicată văii Cugirului.

⁷¹ T. Popa, *Românii din județul Alba în veacurile XII-XIV*, în *Apulum*, II, 1943-1945, p. 102-139, p. 114; Șt. Pascu, *Voievodatul*, I, 119; E. Dörner, *Scaunul Orăștie. Limitele teritoriale*, în *AIIA*, XXVIII, 1987-1988, p. 218; Șt. Pascu, *Voievodatul*, IV, p. 72; Th. Năgler, *op. cit.*, p. 83, 130-131; E. Dörner, *Elita administrativă a scaunului Orăștie în veacurile XIV-XVI*, în *AIIA*, XXXII, 1993, p. 19.

⁷² Th. Năgler, *op. cit.*, p. 131. Colonizarea timpurie din împrejurimile Orăștiei este susținută și de analiza graiului din acest scaun (*Ibidem*, p. 131).

desfășurată între mijlocul sec. al XII și sec. al XIII-lea, colonizarea ia amploare sub o formă mult mai bine organizată⁷³. Transpare caracterul militar ale acestui prim val de colonizare cu populație săsească, cu evidentul rol de a apăra linia Carpaților Meridionali, care prin zona ocupată trădează faptul că aceștia preluaseră un teritoriu protejat anterior de secui⁷⁴. La venirea sașilor, după cum o spun documentele, în sudul Transilvaniei se găseau grupuri de populație românească și pecenegă⁷⁵.

Acceptarea unor localități cu populație exclusiv săsească pe valea Cugirului, în intervalul secolelor XIII-XV, credem că nu poate avea nici un fel de susținere. Rolul jucat de aceștia trebuie să fi fost însă hotărâtor în evoluția ulterioară a respectivelor așezări. Astfel, la 1349 este pomenit acel comite *Syboldus de Koyngir* - momentul coincizând și cu prima mențiune asupra scaunului Orăștie -, comite ce participă la judecarea unor litigii din partea scaunului pe care îl reprezenta și despre care știm că făcea parte din cadrul populației săsești. Prin urmare, la mijlocul sec. al XIV, Cugirul era locuit de sași⁷⁶ sau și de sași, cum pare mult mai probabil. Tot de origine germană trebuie să fi fost și prelatul *Herbordus* din Vinerea, amintit în documente în anii 1330 și 1335, la fel ca și un alt preot, *Lihardus*, ce îl găsim într-un document datat 1332-1338. Un alt comite de origine săsească pe care îl cunoaștem este *Hees* din Vinerea, ce apare într-un document de la 1431. iar sfârșitul așezării sașilor de aici credem că trebuie legat, efectiv, de evenimentul militar de la 1479 de pe *Câmpul Pâinii*⁷⁷, când știm că toate satele din preajmă, și nu numai, au avut de suferit.

Cătunele de munte aflate în zona de munte a Cugirului apar târziu în documente, abia la începutul secolului al XX-lea, prin pomenirea locuitorilor "mărgineni"⁷⁸. Totuși, pe baza onomasticii satului Răchita (com. Săsciori) aflăm, încă la 1772 pe Ion Călian, Nistor Călian și pe Marina lui Dan Călian, apoi la 1777 pe Dan Călian, Nistor Călian și Soare lui Lupu Călian, la 1848, pe un Ion Călian, la 1886 pe Lazăr Călean, iar mai târziu pe Moș Vasile Călean, zis "Lupu Bătrânu" (1839-1938)⁷⁹, toți originari, după nume, din Călene, cătun de munte al Cugirului. De altfel, la 1776 avem atestat documentar, însă nu ca localitate, *Gyalu Kelienilor*⁸⁰. Respectivetele antroponime ne indică proveniența unora dintre locuitorii Răchitei din cătunul Călene, situație ușor de interpretat, date fiind legăturile acestei ultime așezări cu zona văii Sebeșului. Totuși nu poate fi omisă nici posibilitatea ca procesul să se fi petrecut în sens invers, prin dezvoltarea pe acel deal al Kelienilor a unui cătun ce le va purta numele. Căutarea etimologiei pentru Călene ridică interesante probleme, ea putând fi, la fel cu cea pentru localitățile *Kuner*, una turească. Spre exemplu, într-o zonă cu o prezență pecenegă-cumană bine atestată documentar, pe valea Bârzavei, în sec. XIII-XV este atestată localitatea *Kalameluk*, astăzi dispărută⁸¹. De o etimologie similară se pare că nu este străină nici denumirea localității *Cucuiș*, aflată în vecinătatea văii Cugirului, spre vest⁸².

Alte două cătune de munte aparținând de Cugir, Mugești (*Muszesty*) și Goasele (*Goszeny*) sunt menționate documentar în anul 1807, cu prilejul împotrivirii locuitorilor de aici de a trece la unirea cu

⁷³ *Ibidem*, p. 72.

⁷⁴ Șt. Pascu, *Voievodatul*, I, p. 120; Th. Năgler, *op. cit.*, p. 118; idem, *Românii și sașii până la 1848*, Sibiu, 1997, p. 40-41, 54-55.

⁷⁵ Șt. Pascu, *Voievodatul*, IV, p. 71.

⁷⁶ *Ferenc 2000*, 83.

⁷⁷ Invazia turcească ar fi dus, după unii, la uciderea în masă a populației din Vinerea actuală (*Ferenc 2000*, 83).

⁷⁸ I. Pleșa, *Constituirea și activitatea Consiliului Național Român din Cugir în perioada noiembrie 1918-martie 1919*, în *Apulum*, XVI, 1978, p. 473.

⁷⁹ N. David, *File din trecutul satului Răchita*, mss. dactilo, 1968, 31, 41, 56, 76. Numele de Ilie Călian apare, apoi, la 1918 (*Ibidem*, p. 36).

⁸⁰ N. Florea, V. Ionaș, *Conscriptia satului grăniceresc Cugir din anul 1766*, în *Apulum*, XXV, 1988, p. 344, 348.

⁸¹ C. Suci, *op. cit.*, I, p. 347.

⁸² La C. Suci, localitatea Cucuiș apare ca menționată abia la 1913 (*Kukuis*) (*Ibidem*, p. 182). Totuși, Cucuișul apare menționat documentar încă de la 1699 (E. Dörner, *Scaunul*, p. 233). De asemenea, în primii ani ai secolului al XIX-lea, știm că aici s-au refugiat o parte din locuitorii Cugirului, în intervalul cuprins între 1799-1804 (*IMC*, p. 20). M. Homorodean înclina să îi atribuie toponimului o origine maghiară, sau, eventual, să reprezinte "o traducere a unui nume românesc mai vechi" (M. Homorodean, *Vechea vatră a Sarmizegetusei în lumina toponimiei*, Cluj-Napoca, 1980, p. 68-69). O cetate *Chuccuest*, este pomenită în sec. XIV în Banat, aflată lângă localitatea *Călina* (!) (vezi mai sus *Călene*, n. a.), într-un spațiu cu o prezență pecenegă-cumană bine documentată (C. Suci, *op. cit.*, I, p. 311).

Biserica Romei⁸³, iar mai târziu cătunele Bocșitură, Bucuru și Fețe. Toate aceste cătune au luat naștere prin roirea de populație din localitatea Cugir, începând cu secolul al XVIII-lea, îndeosebi cu prilejul “spargerii” satului odată cu înființarea companiei a IV-a de grăniceri⁸⁴.

Mențiunile târzii în documente a așezărilor de pe valea Cugirului trebuie privită și prin prisma faptului că scaunul Orăștie deține cel mai scăzut procentaj în ceea ce privește localitățile pomenite înainte de anul 1350 (doar 36%)⁸⁵. Faptul se poate datora reliefului înalt ce formează mare parte din acest scaun, unde procesul de feudalizare s-a produs mai lent, obștile sătești fiind mai puternice⁸⁶.

CRISTIAN I. POPA

ANEXA 1

Atestările documentare ale localităților de pe valea Cugirului până la 1900.

BALOMIRU DE CÂMP

[1451 – *Balomir*]; 1479 – *Balamer* [*Ballendorf*]; 1488 – *Balamir*; 1517 – *Balamjr*; 1577 – *Balamer*, *Balomer*; 1587-1589 – *Balamyr*; 1599 – *Balamer*; 1656 – *Balamer*; 1673 – *Balamer*; 1733 – *Báloimr*; 1747 – *Balamer*; 1750 – *Balomir*; 1752 – *Balomir*; 1760-1762 – *Balomir*; 1766 – *Balomir*; 1767 – *Balomir*; 1802 – *Balomir*; 1804 – *Balomir*; 1805 – *Balomir*; 1810 – *Balomir*; 1813 – *Balomir*; 1818 – *Balomir*; 1835 – *Balomir*; 1840 – *Balomir*; 1850 – *Balomir*; 1854 – *Balomir*, *Ballendorf*; 1857 – *Balomir*; 1859 – *Balomir*; 1878 – *Balomiru*; 1886 – *Balomir*.

CUGIR

1320 – *Cogner* (*Coguer?*); 1349 – *Koyngir*; 1493 – *villa Kudzyr*; 1539 – *Kuschyr*; 1566 – *Kwczyr*; 1567 – *Kwczyer*; 1577 – *Kuchier*, *Kuchyer*, *Kuchÿer*; 1599 – *Kuchir*; 1617 – *Kutser*; 1656 – *Kuchÿr*, *Kuchier*; 1673 – *Kucsir*; 1698 – *Cuger*, *Kudzer*; 1703-1705 – *Cuger*; 1703 – *Cujer*; 1720 – *Kudser*; 1733 – *Kucsér*, *Kusér*; 1750 – *Kudzsér*, *Cujer*; 1760-1762 – *Kuczer*, *Kuzer*; 1761 – *Kutsir sive Kudsér*; 1766 – *Kutser*; *Kudser*; *Kuser*; 1778 – *Kujer*; 1784-1785 – *Kudsir*; 1791 – *Kujer*; 1805 – *Kudsir*; 1809 – *Kudsir*; 1810 – *Kuzsir*, *Kudsir*; 1823 – *Cugeriu*, *Kuzer*; 1835 – *Kudsir*; 1837 – *Kudschir*; 1838 – *Kudsir*; 1850 – *Kusir*, *Kudser*; 1854 – *Kucsir*, *Kuschir*, *Cugir*, *Cujir*; 1855 – *Kudzer*; 1857 – *Kudsir*; 1861 – *Cujiru*; 1863 – *Kudzer*; 1865- *Cuger*; 1873 – *Kudzer*.

ȘIBOT

[1281 – *Kener*]; 1330 – *Kunyrthu*, *Hunertu*; 1332 – *Kunertu* <*plebanus de Kimortu*>; 1333 – *Kunertu*; 1334 – *Kunertu*; 1336 – *Kurnertu* <*Kuniertu*>; 1340 – *Olkunir*; 1486 – *Alkenyer*, *Kynyer Inferior*; 1515 – *Alsokenyr*; 1545 – *Alkÿnyer*, *Alkynyer*; 1550 – *Kenier*; 1570 – *Kenér*; 1577 – *Also Kenÿer*; 1587-1589 – *utraque Kinyr*; 1699 – *Kenier*; 1704 – *All kenyérnel*, *Alkenyérel*, *Alkenyériek*; 1733 – *Sibeth*; 1750 – *Alkenyér*, *Jubät*; 1758 – *Jibä*; 1760-1762 – *Al Kenyér*; 1766 – *Jibet*; 1784-1785 – *Siboth*, *Siboti*, *Siboter*, *Sibor*, *Sibod*; 1804 – *Zsiboth*; 1805 – *Al Kenyér*; 1810 – *Alkenyér*, *Siboth*; 1810-1820 (?) – *Ziboth*; 1814 – *Siboth*; 1828 – *Jibät*; 1835 – *Alkenyér* (*Siboth*); 1839 – *Alsó Kenyér*, *Zsibot*, *Zsibold*; 1850 – *Șibot*, *Alkenyer*; mijl. sec. XIX – *Siboth*; 1854 – *Alkenyér*, *Unter-Brodsdorf*, *Jibot*; 1857 – *Alkenyér*, *Siboth*; 1865 – *Tibatu*; 1872 – *Șibot*; 1890 – *Șibot*.

VINEREA

1310 – *terra Felkuner*; 1330 – *villa Wolkani*, *villa Volcany*; 1332 – *villa Vilvani*; *villa Wlkani*; 1333 – *villa Velkani*; 1334 – *villa Wigani*; *Superiori Kuminu* <=*superiori Kunertu*>; 1335 – *villa Velkani*; 1336 – *Kuner Superior*; 1340 – *Felkunir*; 1431 – *villa Walkani*; 1486 – *Felkenyer*; 1488 – *Kynyer Superior*; 1500 – *Kynyer Superior*; 1539 – *Fel Kynnyer*; 1577 – *Felseo Kenyer*; 1587-1589 – *utraque Kinyr*; 1617 – *Felseö Kenier*; 1704 – *Fel Kenyér*; 1733 – *Vinérje*; 1750 – *Felkenyér*, *Vineri*; 1760-1762 – *Fellenger* (= *Felkenyér*); 1766 – *Fell Kenyer*, *Vinerea*; 1784-1785 – *Felkenyéren*, *Fel-kenyéren*; 1795 – *Vinerja*; 1805 – *Fel Kenyer*; 1810 – *Felkenyér*; 1830 – *Vinerea*; 1835 – *Felkenyér*; 1841 – *Vinerea*, *Felkenÿer*; 1843 – *Felkenÿer*; 1850 – *Vinyere*, *Felkenyer*; 1854 – *Felkenyér*, *Ober-Brodsdorf*, *Vinerea*; 1857 – *Felkenyér*, *Vinerea*; 1865 – *Vinerea*; 1866 – *Vinerea*; 1873 – *Vinerea*, *Vineria*.

⁸³ Arhivele Naționale Deva, fond Protopopiatul greco-catolic Orăștie, dos. 1/1807, f. 2.

⁸⁴ C. Göllner, *Regimentele grănicerești din Transilvania 1764-1851*, București, 1973, p. 56; *IMC*, p. 17; K. Hitchins, I. Beju, *Statistica românilor ortodocși din Transilvania din anul 1766*, în *Mitropolia Ardealului*, 7-9, 1977, p. 509.

⁸⁵ Șt. Pascu, *op. cit.*, II, p. 34, tabel.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 36, 40.

WALKANI – sat dispărut sau același cu Vinerea?

1330 – *villa Wolkani, villa Volkany*; 1332 – *villa Vilkani; villa Wlkani*; 1333 – *villa Velkani*; 1334 – *villa Wigani*; 1335 – *villa Velkani*; 1431 – *villa Walkani*; [1488 – *Wolkendorf*; 1508 – *Wolkendorf* – pe lângă Vinerea⁸⁷].

ANEXA 2**Surse utilizate**

Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioeceseos Fogarasiensis in Transilvania, pro anno a Christo nato MDCCCXXXV, Blaj, 1835, p. 178; A. Amlacher, *Urkundenbuch zur Geschichte der Stand und des Stuhles Broos zum Uebergang Siebenbürgens unter Erbfürsten aus dem Hause Oesterreich (1690)*, în *AVSL*, 15, Heft II, 1879, p. 256-259, 281-282, 284-285; A. Amlacher, *Urkundenbuch zur Geschichte der Stand und des Stuhles Broos zum Uebergang Siebenbürgens unter Erbfürsten aus dem Hause Oesterreich (1690)*, în *AVSL*, 15, Heft I, 1880, p. 163-164, 173-177, 179, 187, 203-203; A. Amlacher, *Urkundenbuch zur Geschichte der Stand und des Stuhles Broos zum Uebergang Siebenbürgens unter Erbfürsten aus dem Hause Oesterreich (1690)*, în *AVSL*, 15, Heft III, 1880, p. 433-434, 438-440, 442, 452-454, 471-472, 490, 525-526, 538; V. Ciobanu, *Statistica românilor ardeleni din anii 1760-1762*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, III, (1924-1925), 1926, p. 698; ***, *Documente privind istoria României, veacul XIV. C. Transilvania*, vol III (1331-1340), București, 1954, p. 128, 141, 182, 184, 186-187, 208, 218-219, 529; Al. Neamțu, *Situația și lupta minerilor din Transilvania în prima jumătate a sec. XIX*, în *AHC*, IV, 1961, p. 174 (anexa XX), 176 (anexa XXI), 178 (anexa XXII); C. Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I-II, București, 1967, p. 54, 171, 183, 250, 425; ***, *Călători străini despre țările române*, vol. I, (coord. M. Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, P. Cernovodeanu), București, 1968, p. 222; Ș. Polverejan, *Contribuții statistice privind școlile românești din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Cumidava*, II, 1968, p. 161-207; M. Andrițoiu, M. Cerghedeau, *Sigilii sătești în comitatele Hunedoara și Zarand*, în *Revista Arhivelor*, XXXIII/1, 1971, p. 16; K. Hitchins, I. Beju, *Statistica românilor ortodocși din Transilvania din anul 1766*, în *Mitropolia Ardealului*, 7-9, 1977, p. 550; E. Mârza, *Patru manuscrise românești vechi din secolul al XVIII-lea*, în *Apulum*, XVI, 1978, p. 293-295; I. Dordea, *Aspecte ale transportului sării pe Mureș în veacul al XVIII-lea*, în *Sargetia*, XV, 1981, p. 188-191 – anexa; N. Edroiu, I. Bozac, L. Gyémánt, V. Wollmann, Al. Neamțu, C. Feneșan, *Izvoarele răscoalei lui Horea*, seria B. Izvoare narative, vol. I. 1773-1785 (sub red. Șt. Pascu), București, 1983, p. 41, 84, 126, 152, 333-334; Al. Neamțu, C. Feneșan, Cr. Feneșan, *Izvoarele răscoalei lui Horea*, seria A. Diplomataria, vol. II (1784), București, 1983, p. 49; N. Florea, V. Ionaș, *Conscripția satului grăniceresc Cugir din anul 1766*, în *Apulum*, XXV, 1988, p. 336-349; A. Răduțiu, *Conscripția lui Petru Pavel Aron din anul 1750. Date noi*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XXVIII, 1987-1988, p. 487; E. Mârza, D. Dreghiciu, *Cartea românească veche în județul Alba. Secolele XVI-XVII. Catalog*, Alba Iulia, 1989, p. 176; M. Cerghedeau, L. Gyémánt, V. Ionaș, V. Vânătoru, *Izvoarele răscoalei lui Horea*, seria A. Diplomataria, vol. V (sub redacția Șt. Pascu), București, 1990, p. 76, 261; A. E. Dörner, *Începuturile mișcării rákocziene în valea Mureșului. Căderea Orăștiei în lumina unor izvoare inedite (decembrie 1703-martie 1704)*, în *Crisia*, XXI, 1991, p. 217, 222, 229; I. Budai-Deleanu, *De originibus populorum Transylvaniae. Despre originile popoarelor din Transilvania*, București, 1991, p. 119-120; N. Josan, Gh. Fleșer, A. Dumitrean, *Oameni și fapte din trecutul județului Alba în memoria urmașilor*, Alba Iulia, 1996, p. 31, 77, 104, 109, 122, 140, 151, 215, 227, 244, 266; A. E. Dörner, *Contribuții la istoria ciamei din anii 1718-1720 în județul Alba*, în *Apulum*, XXXIII, 1996, p. 11; (după A. Dörner, *Contribuții la istoria ciamei din anii 1718-1720 în Cugir*, în *Transilvania între medieval și modern*, Cluj-Napoca, 1996, p. 38); Z. Bena, *Cântece și hore culese din gura poporului 1865*, Alba Iulia, 1996, p. 140; V. Rus, *Sylogimaeorum Transylvaniae Ecclesiae Libri Septem de Rudolph Bzenszky (I)*, în *ActaMN*, 33/II, (1996), 1997, p. 428; Fr. Pall, *Iochentie Micu-Klein. Exilul la Roma (1745-1768)*, vol. II/1, Cluj-Napoca, 1997, p. 212, 400; H. Fabini, *Atlas der siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, Sibiu, 1998, p. 40, 414-415, 539, 768-769; L. Ferenc, *Megeszentelt kövek. A középkori erdélyi püspökség templomai*, II, Alba Iulia, 2000, p. 59-60, 67, 83; însemnări pe cărți din sec. XVII-XIX; documente inedite păstrate în Arhivele Statului – Deva. *Fond Protopopiatul ortodox Orăștie; Fond Protopopiat greco-catholic Orăștie și Arhivele Statului Alba Iulia. Registre parohiale*).

⁸⁷ *Ibidem*, p. 425.

**THE FIRST DOCUMENTARY ATTESTATION
OF THE LOCALITIES FROM THE CUGIR VALLEY.
HISTORIOGRAPHIC ETYMOLOGIES AND CONTROVERSIES**

SUMMARY

The study approaches the problematic of the first documentary attestation of the localities from the Cugir Valley, with the help of methods specific to history and linguistics. The author thinks that the first mentioning of the villages Șibot and Vinerea are of Turanic origin, from the root Kun-, this origin being proposed for Cugir too. Some older identifications are also revised and, as a result, a new "chronology" is proposed for the four localities as follows: Cugir – 1320 (*Cogner, Coguer?*); Șibot – 1330 (*Kunyrthu, Hunertu*), Vinerea (*terra Felkuner*), Balomiru de Câmp – 1479 (*Balamer*).